

Bir Finansman Modeli Olarak Mudârabe'nin Faizsiz Bankacılıkta Etkin Şekilde Kullanılması Sürecinde Sivil Toplum Örgütlerinin Aktif Rol Üstlenmesi¹

M. Salih KUMAŞ*
Elman ABDULLAYEV**

Özet

Konvansiyonel bankacılığın maddi refahın adaletli şekilde dağıtılması ve sürdürülebilir bir ekonomik canlılığın sağlanması noktasında yeterince başarılı olmadığı artık kabul edilen bir gerçektir. Şu anki haliyle İslam bankacılığının faizci bankacılığa ciddi bir alternatif olabilmesi ise uzak görülmektedir. Bunun için İslam bankacılığının etkin finansman yöntemleri geliştirmesi gerekmektedir. İslamî bankacılığın ciddi bir alternatif olmasının önündeki en büyük engel ise onun murâbaha, icâre ve sukûk gibi, eşyaya dayalı finans yöntemlerine sıkışıp kalmasıdır. İslamî bankacılığın ruhuna ve tarihi gelişimine daha uygun olmasına rağmen mudârabe gibi güvene dayalı finansman yöntemlerinin hemen hemen hiç uygulan(a)madığı görülmektedir. Mudârabe finans yönteminin önündeki en büyük engel ise güvenilir ve yetenekli girişimcilerin bulunamaması/yetiştirilememesidir. Bu bağlamda MÜSİAD, ASKON gibi sivil toplum örgütlerinin, tarihte çok sayıda örneğini gördüğümüz sivil toplum örgütleri gibi aktif bir rol oynayıp güvenilir/yetenekli girişimcilerin bulunması, yetiştirilmesi hatta bankalara karşı onlar adına bazı sorumluluklar üstlenmesi ve böylece İslam bankacılığının finansman yöntemlerinin çeşitlenmesine katkı sunmaları kanaatimizce mümkün olabilir. Sivil Toplum Kuruluşlarının (STK) bir nevi İslam bankacılığına entegre olması anlamına gelen bu sürecin üç aşamalı yürütülmesi mümkün olabilecektir. STK'ların bu süreçte üstlenebilecekleri roller, kolaydan zora, reelden ideale doğru şu şekilde sıralanabilir: 1- Güvenilir girişimcilerin bulunması/yetiştirilmesi sürecine dâhil olmak. 2- Finanse

¹ Bu makale 21-23 Ekim 2015'de Sakarya'da gerçekleştirilmiş olan Uluslararası İslam Ekonomisi ve Finansı Kongresi'nde sunulmuş tebliğin genişletilmiş halidir.

*Yrd.Doç.Dr., Uludağ Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Hukuku Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, msalikhumas@hotmail.com; msalikhumas@uludag.edu.tr

** Yüksek Lisans Öğrencisi, Uludağ Üni., Sosyal Bilimler Ens., Temel İslam Bilimler Anabilim Dalı, İslam Hukuku Bilim Dalı, abdullayevelman1@gmail.com

© IJISEF, 2016

edilen girişimin faaliyetlerini takip edip İslamî banka ile paylaşmak. 3- Kâr-zarar sürecine dâhil olmak.

Anahtar Kelimeler: Mudârabe, İslam Bankacılığı, Sivil Toplum Örgütü, Ahilik, Risk Sermayesi

NGOs' Active Roles in the Process of Using Mudaraba as Financing Model in Interest-free Banking

Abstract

Today, it is commonly accepted fact that conventional banking fails in the fair distribution of economic wealth and in the provision of sustainable economic development. It seems almost impossible for Islamic Banking to be a strong alternative to interest-based banking with its current practice. That is the reason why the alternative financing methods of Islamic Finance should be improved. In this context, the major obstacle for Islamic Banking to be an alternative to conventional counterpart is that it confines itself to murâbaha financing. Although the Mudaraba financing model suits better to the spirit of Islamic Banking and its historic advancement, it is observed that it is nearly not practiced or cannot be practiced. The reason behind this and major problem of Mudaraba model is having lack of enough entrepreneurs and not being able to raise them. In this sense, we believe that NGOs like MUSIAD and ASKON can contribute for the enhancement of the Islamic Banking as we have witnessed that many NGOs had considerable contributions by taking important roles in the past. This process which sort of means the integration of NGOs and Islamic Banking can be carried out in three stages.

Keywords: Mudaraba, Islamic Banking, NGO, Ahilik, Venture Capital

Giriş

İslam, maddi refahın adil bir şekilde dağıtılarak yaşanabilir bir toplum düzeninin oluşmasını temel hedeflerden biri olarak görmektedir. Bu hedefin gerçekleştirilmesi için kötülüğü amaçlamayan her türlü insan emeğini kutsal kabul etmiş, güçlülerin, güçsüzler aleyhine bir ekonomik yapı oluşturmalarına engel olacak çok sayıda düzenleme yapmıştır¹. Bundan dolayı, Batı'nın idealleştirdiği ekonomik anlayışları, İslamiyet'in olduğu gibi kabul etmesi mümkün değildir. Kurallarını kapitalizmin belirlediği bu ekonomik sistem, sermayenin/kapitalin emeğe hükmettiği, riskin adaletli paylaşılmadığı, emeğin hakkının verilmediği ve sonuç olarak dünyanın kalın çizgilerle kuzey/güney şeklinde ikiye ayrıldığı adaletsiz bir ekonomik düzen oluşturduğu görülmektedir. Bu durumun en önemli sebeplerinden biri de hiç şüphesiz, temelde faize dayalı bir finans sektörünün olması ve ciddi alternatif yöntemlerin hala geliştirilememiş olmasıdır. Alternatif finans yöntemlerinin gerekliliği zaman zaman dillendirilse de, özellikle 2008 küresel krizinden sonra ciddi olarak gündeme gelmeye başlamış ve bu meyanda İslamî finans yöntemleri tüm dünyada dikkat çekmeye başlamıştır. Küresel finans sisteminde küçük ama giderek büyüyen bir paya sahip olan İslamî Bankacılık sisteminin, son dönemlerde İslam ülkelerinin yanı sıra, bazı batılı ülkelerde de, alternatif bir model olarak kullanımının giderek yaygınlaştığı görülmektedir.²

2008'de yaşanan son küresel kriz sonrasında İslamî finansın tüm dünyada artan popüleritesine paralel olarak Türkiye'de de bu yönde çalışmalar yoğunlaşmıştır. Şu an biri devlet bankası olmak üzere beş Katılım Bankası faaliyet göstermektedir.³ Bunlara ilaveten yakın zamanda iki devlet bankasının daha katılım bankacılığı sektörüne girmesi beklenmektedir. Tabii bu gelişmeler ümit verici olmakla birlikte İslamî bankacılığın mevcut ekonomik düzenin çıkmazlarına bir alternatif olma yerine, çoğunlukla onun kötü bir taklidi durumunda olduğu görülmektedir. Bu durum, hem İslamî bankacılığın meşruiyeti etrafındaki şüpheleri güçlendirmesi hem de adaletli

¹ Geniş bil. Bk. Mukayeseli Hukuk ve Uygulama Açısından İşçi-işveren Münasebetleri, (yay. haz. Sabri Orman, Tevfik Özek, İsmail Kurt, (İslami İlimler Araştırma Vakfı), İlmî Neşriyat, İstanbul 1990.

² Tekbaş, Mehmet Şükrü, İslamî Finans Kavramı, Ürünler, Dünyada ve Türkiye'de Gelişimi ve Geleceği, (SERPAM Araştırma Notları), Mayıs 2013 İstanbul, http://serpam.istanbul.edu.tr/wp-content/uploads/2012/09/İslami_Finans.pdf (03.09.2015), s.11; Polat, Ali, Finansal Yenilik ve Açılımları ile Katılım Bankacılığı, Erkam Matbaası, İstanbul 2009, s.83-86.

³ Tekbaş, a.g.m., s.9.

bir gelir dağılımının oluşmasına katkı sunamaması açısından üzüntü vericidir. Bu bağlamda yeni İslamî finans yöntemlerinin geliştirilmesi kadar klasik yöntemlerin modern ekonomik yapılara uyarlanması da önem arz etmektedir.

Bilindiği üzere İslam bankacılığı ile ilgili çalışmalar ilk olarak 1960'lı yıllarda başlamış ve 1963 yılında Ahmed en-Naccar tarafından Mısır'da, bir kasabada uygulanmaya başlamıştır.⁴ O tarihten günümüze kadar, İslam bankalarının topladıkları fonları, murâbaha, icâre ve güvene/riske dayalı mudârabe ve müşârake yöntemleriyle kullandıkları görülmektedir. Ancak en-Neccâr'ın da dikkat çektiği gibi, mudârabe veya müşârake yerine fonların murâbaha yoluyla plase edilmesi İslamî bankacılığı zamanla faizci bankacılığa yaklaştıracaktır. Maalesef günümüzde İslamî bankalar, hem tarihsel açıdan hem de günümüzde konvansiyonel bankacılığın elinin ulaşmadığı KOBİ'ler açısından çok daha önemli olan mudârabe veya müşârake yöntemlerini çok az tercih etmektedir. Tüm dünya çapında İslamî bankacılığın toplam aktifleri içerisinde mudârabe finans yöntemi % 3,9'dur. Bu oran Türkiye'de ise %1 bile değildir.

Mudârabe finansman yöntemi, Türkçe karşılığı ile emek-sermaye ortaklığı, kâr ve riskin büyük oranda yatırımcıya ait olduğu bir ortaklık türüdür. İslam tarihi boyunca en yaygın ortaklık türü olan mudârabenin, uzun vadeli ve deniz aşırı ticaretlerde çok sık başvurulan bir finans yöntemi olduğu görülmektedir. Temelde güvene dayalı olan bu ortaklık türü, -sosyolojideki ayrımla- toplumların daha çok cemaat özelliği gösterdiği ortaçağda yaygın iken, sanayi ve ticari faaliyetlerin arttığı kent toplumlarına geçişle birlikte cemiyet toplumlarına dönüşmesi sonucu eski popülaritesini kaybetmiştir.⁵ Hatta bazı akademik çalışmalar mudârabe yönteminin artık geçerliliğini tamamen kaybettiğini ve günümüz ekonomik yapıları açısından rasyonel bir finansman yöntemi olmadığını savunmaktadırlar.⁶ Fakat mudârabe ile aynı yapısal ve fonksiyonel özelliklere sahip olan Risk Sermayesi (Venture Capital) yönteminin ileri ekonomilerde hala önemli bir finans yöntemi olması, mudârabe yönteminin güncellenerek modern

⁴ Tekbaş, a.g.m., s. 9.

⁵ Er, Bünyamin, Yunus Emre Şahin, Mesut Mutlu, Girişimciler İçin Alternatif Finansman Kaynakları: Mevcut Durum ve Öneriler, Uluslararası Ekonomi ve Yenilik Dergisi, I, 1, s.42-45.

⁶ Geniş bilgi için bakınız; Gül, Ali Rıza, "Faizsiz Bankacılığın Dini Temeli Açısından Mudarabe ile Selef Yöntemlerinin Mukayesesi", AÜİFD, XLVI, 1, s. 43-83.

ekonomik yapılara adapte edilmesinin mümkün, hatta gerekli olduğunu göstermektedir.

Ekonomik ilerlemenin can damarı olan sermaye akışının hem etkin hem de İslamî ilkelere uygun bir şekilde sağlanabilmesinin önündeki en büyük engellerden biri Müslüman toplumlarda görülen ciddi güven kaybıdır. Yapılan çok sayıda bilimsel veri, Türkiye gibi birçok Müslüman ülkede insanların birbirine hemen hemen hiç güvenmediğini göstermektedir.⁷ Fertlerin birbirine yeniden güven duymaları veya toplumdaki güvenilir insanların bulunabilmesi İslamî bir finans sektörünün önünün açılması açısından büyük önem arz etmektedir. Elinizdeki çalışma işte bu amaca matuf bir teklif sunmaktadır. Çalışmanın temel tezi, MÜSİAD, ASKON gibi bazı sivil toplum kuruluşlarının, tarihte çok sayıda örneğini gördüğümüz sivil toplum örgütleri gibi aktif bir rol oynayıp güvenilir/yetenekli girişimcilerin bulunması, yetiştirilmesi hatta bankalara karşı girişimciler adına bazı sorumluluklar üstlenmesi ve böylece İslamî bankacılığın finansman yöntemlerinin çeşitlenmesine katkı sunmalarının mümkün hatta gerekli olduğu yönündedir. Sivil Toplum Kuruluşları'nın (STK) bir nevi İslamî bankacılığa entegre olması anlamına gelen bu sürecin üç aşamalı bir şekilde yürütülmesi mümkün olabilecektir. STK'ların bu süreçte üstlenebilecekleri roller, kolaydan zora, reelden ideale doğru şu şekilde sıralanabilir: 1- Güvenilir girişimcilerin bulunması/ yetiştirilmesi sürecine dâhil olmak. 2- Finanse edilen girişimcinin faaliyetlerini takip edip İslamî banka ile paylaşmak. 3- kâr-zarar sürecine dâhil olmak.

1. Risk Sermayesi (Venture Capital) ve Mudârabe Finans Yöntemlerinin Mukayesesi

Risk Sermayesi (Venture Capital) finans yöntemi, özellikle dinamik ve yaratıcı olan, ancak finansal gücü yeterli olmayan girişimcilerin yatırım fikirlerini gerçekleştirmelerine imkan veren bir finansman modelidir. Bu tür girişimciler, çoğunlukla bankaların taleplerini yerine getiremedikleri için fikirlerini veya icatlarını hayata geçirememektedirler. Venture Capital finans yönteminde, geleneksel bankacılıkta olduğu gibi ipotek, teminat ve kefil

⁷ http://www.tepav.org.tr/tr/blog/s/5273/Turkler+neden+birbirine+guvenmez_+ (Erişim 15 Kasım 2015)

talep edilmediği için, bu finans yöntemi çok riskli görülmekte ve bu özelliğinden dolayı bu adla anılmaktadır.⁸

İktisad tarihi alanında yapılan bazı bilimsel çalışmalar, Venture Capital sisteminin ortaçağ Avrupa'sında yaygın olarak uygulanan *commenda* iş ortaklığının evrimi sonucu ortaya çıktığını ve *commenda* ortaklık türünün kaynağının ise mudâraibe olduğunu ortaya koymuştur. Geleneksel bankacılığın aksine kâr-zarar ortaklığına dayanan bu finans yöntemi ile mudâraibe ortaklığı arasında şaşırtıcı bir benzerlik söz konusudur. Bu benzerlik bir rastlantı olmayıp, iki finans sisteminin tarihsel arka planından kaynaklanmaktadır.⁹

Büyük gelişme katetmesine rağmen geleneksel faizci bankacılığın, küçük-orta ölçekli girişimcilerin (KOBİ) finansman ihtiyaçlarını karşılamaya çok uygun olmadığı görülmektedir. Çünkü bu tür girişimcilerin bankalara tatminkâr bir ipotek, tutarlı ve etkileyici bir performans geçmişi ve bilanço sunmaları gerekmektedir. Bu durum ise birçok girişimci için aşılması zor bir talep olarak görülmektedir.

Risk Sermayesi finans yöntemi, bu tür girişimcilerin finans ihtiyacını karşılayan önemli bir yöntemdir. Başta ABD, İngiltere olmak üzere bazı ileri ekonomilerde bu kesimin sermaye ihtiyacını karşılamak amacıyla yüz yılı aşkın bir süredir uygulanmaktadır.¹⁰ Risk Sermayesi yöntemi, geleneksel bankalardan farklı olarak mudâraibe yöntemi gibi fâiz yerine kâr-zarar ortaklığı anlayışına dayanan bir finans yöntemidir.

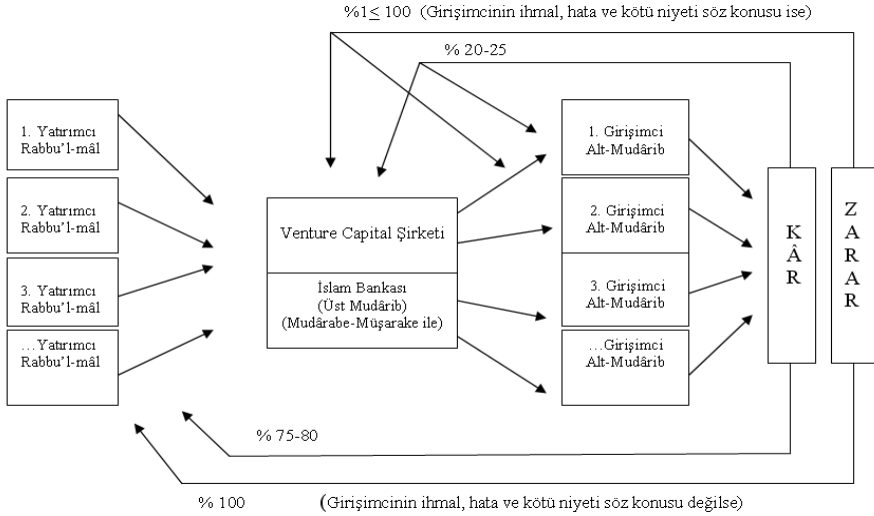
Venture Capital veya mudâraibe yöntemiyle fon kullandıran bir Venture Capital Şirketinin veya İslamî bankanın yapısal özelliklerini gösteren aşağıdaki tablo, aralarındaki benzerliği genel hatlarıyla ortaya koymaktadır.

⁸ Kumaş, Mehmet Salih, "Faizsiz Bir Finans Yöntemi Olarak Venture Capital Sistemi ve İslam Bankacılığı İle Mukayesesi", UÜİFD, XVI, 1, s. 290. Ayrıca bkz. Kuzu, Tayfun Deniz, "Finansman Yöntemi Olarak Risk Sermayesi", Yönetim ve Ekonomi Dergisi", XI, 2, s. 142.

⁹ Çizakça, Murat, İş Ortaklıkları Tarihi, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1999, s.9-20; Geniş bilgi için bkz. Kumaş, M. Salih, "Bir Finansman Yöntemi Olarak İş Ortaklığı Uygulaması (Mudâraibe-Commenda Karşılaştırması)", Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Bursa, XV, 1, ss. 369-383.

¹⁰ Beşkardeşler, Halil, Türkiye'de ve Dünyada Risk Sermayesi, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2010, s. 30-57.

Tablo 1: Venture Capital ve Mudârabâ Finans Yöntemlerinde Kâr-Zarar Paylaşımı¹¹

İki finans sistemi arasında yapısal ve fonksiyonel açıdan büyük bir benzerlik söz konusudur. Bu benzerliği şu şekilde özetlemek mümkündür: 1) Hem İslamî Banka hem de Venture Capital şirketi, kâr/zarar esasına dayalı olarak fon toplar ve sermaye sahiplerine önceden herhangi bir kâr garanti etmez. 2) Toplanan bu fonlar üçüncü kişilere kullanılırken onlardan herhangi bir ipotek veya teminat istenmez. İslamî bankanın aksine Venture Capital şirketi girişimciyi sıkı bir şekilde kontrol eder. 3) Sermayenin idaresi tamamen girişimciye ait olsa da önceden bazı konularda kısıtlamalar getirilmesi mümkündür. 4) Girişimin tahmin edilen sürede sonuç vermemesi halinde girişimciye yeteri kadar ek süre verilmesi gerekir. 5) Girişim sonucu elde edilen kâr, önceden belirlenen oranlara göre taraflar arasında paylaşılır. 6) Genellikle kârın % 20-25'i girişimcilere % 75-80'i ise sermaye sahiplerine (mûdîlere) verilir. Ancak kâr oranları, işin riskine veya girişimcinin yetenek ve tecrübesine göre değişebilir. 7) İşletmecinin ihmâl, kusur veya kötü niyeti olmadığı müddetçe tüm zarar sermaye sahipleri tarafından karşılanır. Bu durumda girişimciler, emeklerinin karşılığını alamamak şeklinde zarara ortak olurlar.

¹¹ Kumaş, "Faizsiz Bir Finans Yöntemi Olarak Venture Capital Sistemi ve İslam Bankacılığı İle Mukayesesi", s. 295.

İşte bütün bu benzerlikler göstermektedir ki, kâr-zarar ortaklığına dayalı bir finans anlayışını aktif şekilde uygulayan İslamî bankaların bir Venture Capital şirketi gibi rol üstlenmeleri mümkündür. İslamî Bankacılığın da ruhuna daha uygun olan bu finans anlayışı, ekonomik gelişim ve işsizlikle mücadelede geri kalmış İslam ülkelerinin küresel ekonomik rekabette ellerini güçlendirecektir.¹²

İşte Venture Capital modeli, mudârabe yöntemi gibi çok yüksek risk taşıyan ama aynı zamanda çok büyük kazanç vadeden bir çeşit ortaklık olup, küçük ve orta ölçekli girişimcilerin desteklenmesini ve büyümesini sağlayan bir sistemdir. Batıda bilim ve teknolojinin gelişmesine çok büyük katkıları olan, % 500, %1000 gibi büyük kârlılığın söz konusu olduğu bu yöntemin İslam bankacılığında kullanılmasının önünde ise bazı engeller vardır. Mudârabe yönteminin günümüz bankacılığında uygulanmasının önündeki engellerin neler olduğu ise ayrıntılı olarak üzerinde durulması gereken bir konudur.

2. Mudârabe Finans Modelinin Yaygın Şekilde Kullanılmasının Önündeki Engeller

İslam'a göre kişinin kazanç elde etmesinin helal yollarından biri de sermaye ortaya koymaktır. Ancak şunu belirtmek gerekir ki, sermayenin riske atılması gereklidir. Riske atılmamış sermayeden para kazanmanın adı bilindiği üzere faizdir. Bu ise İslam'ın asla müsamaha göstermediği bir günahdır. Konvansiyonel bankacılık ile İslamî bankacılığın temel ayrılma noktası bu olması gerekirken, günümüz bankaları daha çok kârlılığı amaçlayarak çoğunlukla az riskli hatta risksiz yöntemleri tercih etmektedirler. Günümüz İslamî bankacılığın elde ettiği kârların büyük bir bölümü murâbaha, sermaye kiralama (icâre/leasing), sukûk, garantili fiyat artışları bulunan alım ve satımlar (guaranteed markups) ve döviz işlemlerinden oluşmaktadır.¹³ Günümüzde faizsiz bankaların kuruluş amaçlarından uzaklaştıkları, sermayeyi ortaklık esasına göre değil, faizli kredi sistemine çok benzerlik gösteren alım-satım (murâbaha) üzerinde yoğunlaştıkları görülmektedir. İnsanlık tarihinin çok önemli bir tecrübesi olan bu kurumların varlığı ve faaliyetlerinin devamı, kuruluş ilkelerine bağlılıkla orantılıdır. Kuruluş

¹² Kumaş, a.g.m., s. 290.

¹³ Tekbaş, Mehmet Şükrü, İslamî Finans Kavramı, Ürünler, Dünyada ve Türkiye'de Gelişimi ve Geleceği, (SERPAM Araştırma Notları), Mayıs 2013 İstanbul, http://serpam.istanbul.edu.tr/wp-content/uploads/2012/09/Islami_Finans.pdf (Erişim 18.09.2015)

felsefesinden uzaklaşılması durumunda, para vakıfları örneğinde olduğu gibi, bu kurumların da, tarihin sayfaları arasında yerlerini alması kaçınılmaz olacaktır.¹⁴ Faizsiz bankacılıkta uygulanan birçok yöntem ise faizli bankacılıktan ithal edilerek bu sisteme uyarlanmıştır. Güvene dayalı finans yöntemleri olan mudârabe ve müşârekenin uygulanmasının önündeki engelleri maddeler halinde şöyle özetlemek mümkündür:

(i) Mevduat Sahiplerinin ve Bankaların Riskli Yatırımları Tercih Etmemeleri: Faizli bankalar, fazla riske girmeden, kolay yoldan gelir sağlamayı hedeflerken, faizsiz bankacılıkta gelirin, nimet-külfet paylaşımına dayalı ticaretle elde edilmesi temel ilkedir. Risk iki noktada kendini göstermektedir; a) Tüm ticari faaliyetlerde olduğu gibi, arz-talep dengesinin değişmesi, öngörülemeyen dış faktörlerin sebep olduğu riskler. b) İşletmeciden kaynaklanan riskler. Maalesef günümüz ekonomik ilişkilerinde karşılaşılan en büyük risklilik unsuru, ikinci maddede kendini göstermektedir. Zira art niyetli, hilekâr, ihmalkâr ve özensiz iş yapan girişimcilerin sebep olduğu çok sayıda başarısız girişim örneği görmek mümkündür. Tabiri caizse günümüzde asıl sorun güvenilir ve yetenekli girişimci bulamama sorunudur. Bir emanetçi durumunda olan İslâmî bankaların, topladıkları mevduatları ehil insanları bulup onlar eliyle işletmesi günümüz için oldukça zordur. Zira mudârabenin güvene dayanıyor olmasından dolayı, işletmecinin kazanç elde edemediği yönündeki beyanına karşılık, yatırımcının hukuken yapılabileceği fazla bir şey yoktur. İş ahlakının çok zayıf olduğu ve İslâmî bankanın pasif bir rol üstlendiği bu finansman modelinin uygulanmasının zorluğu ortadadır. Böyle bir engel Sabahattin Zaim'in işaret ettiği "homo-islamicus" yani iktisadi hayatta Müslüman insan modeline olan ihtiyacı göstermektedir. Bu, her adımda kendi çıkarını maksimum yapmaya çalışan "homo-economicus" tipi yerine, Yaratıcı'nın kendisine bu dünyada nasıl davranması gerektiği konusundaki kuralları bilen ve bunu hayatının her safhasında ve özelde iktisadi sahada uygulayan Müslüman insan modelidir.

(ii) Mudârabe Yoluyla Desteklenen Projelerin Takip Edilmesinin Zorluğu: Mudârabe yoluyla finanse edilen kişilere ne kadar güvenilse de, onların hata ve ihmallerinin önüne geçilmesi ve bazen de suiistimallerinin erken tespit edilerek büyük zararlara engel olmak amacıyla sıkı şekilde takip edilmesi

¹⁴ Bayındır, Servet, "Bir Finansman Yöntemi Olarak Kullanılan Sermaye Ortaklığının İslâm Hukuku Açısından Değerlendirilmesi", Usûl Dergisi, III, 1, s. 139- 157.

gerekmektedir. Bu ise mevcut yapıları itibariyle İslamî bankaların çok başarılı olabilecekleri bir süreç değildir. Ayrıca bu işlemin, maliyetleri arttırarak İslamî bankacılığın kârlılığına olumsuz etki edeceği de açıktır.

(iii) Mudârabe Yönteminin Uzun Vadeli Yatırımlarda Kullanılması: Mudârabe yöntemi çoğunlukla kârlılığı uzun vadede gerçekleşen yatırımların desteklenmesinde kullanılmaktadır. Vadeler, bazen 5-10 yılı bile bulabilmektedir. Bu ise birçok yatırımcının tercih etmeyeceği uzun bir süredir. Bu tür uzun vadeli yatırımların özendirilmesi için elde edilecek muhtemel kârdan yatırımcıya daha fazla oranda bir kârın verilmesi bir çözüm olabilir.

(iv) Rasyonel ve kârlılığı Yüksek Projelerin Yeterince Geliştirilememesi: Günümüz İslam dünyasında bilime, yeni keşif ve icatlara yeterince ilgi gösterilmediği açıktır. Her yıl on binleri bulan beyin göçünün yaşanıyor olması da bunun açık göstergesidir. Bu durumun ortadan kaldırılması için girişimcilik ruhunun geliştirilmesi ve ar-ge çalışmalarının devlet tarafından desteklenmesi, girişimcilerin sermaye ve alt yapı ihtiyaçlarının karşılanması gerekmektedir. Mudârabe finansmanında yer alacak girişimcilerin eğitilmiş, yenilik peşinde koşan, çevresel değişimlere tepki vermede başarılı, bugünden ziyade gelecekle ilgilenen ve yeni teknolojiler geliştirebilecek niteliklere sahip olması gerekir. Bu tür girişimcilerin artması mudârabe yönteminin yaygınlaşmasını sağladığı gibi, mudârabe finansman yönteminin yaygınlık kazanması da, bu tür girişimcilerin sayısını zamanla arttıracaktır.

(v) Banka Yönetici ve Çalışanlarının İslam'ın Finans Mantığını Bilmemeleri veya Zaman Zaman Göz Ardı Etmeleri: Bu maddedeki engelin aşılması çok zor olmayıp, eğitim ve denetimle aşılması mümkündür. Bu kurumlarda çalışan personelin eğitilip, onlara faizsiz sistemin ilkelerinin kavratılması noktasında kurumların yöneticileri, Danışma Kurulları ve Özel Finans Kurumları Birliği gibi meslekî örgütlere büyük görevler düşmektedir.

3. Mudârabe Finansman Yönteminin Uygulanması Çerçevesinde Sivil Toplum Kuruluşlarının Aktif Rol Üstlenmesi

3.1. Sivil Toplum Kuruluşlarının Ekonomik Hayattaki Fonksiyonları

3.1.1. Tarihi Süreçte Sivil Toplum Kuruluşları

İslam dini, iyiliği (maruf) emretme ve kötülükten (münker) sakındırma misyonunu, sadece devlet yöneticilerine değil tüm Müslümanlara

yüklemiştir. Ekonomi de dâhil, hayatın tüm alanlarında İslam'ın güzel gördüğü şeyleri teşvik etmek ve yasakladığı şeyleri ortadan kaldırmak için gayret etmek dinî bir sorumluluktur. İslam'ın ilk yıllarından itibaren bu amaçla teşkilatlanan bireylerin faaliyetleri fütüvvet kavramı ile ifade edilmiş ve zamanla meslek gruplarına dönüşerek ahi birlikleri ve loncalar şeklinde müesses bir yapı oluşturmuşlardır. XIII. yüzyılda Anadolu'da, Balkanlar'da, Kırım'da kurulan esnaf, sanatkâr ve üretici (sanayici) birlikleri ile bu birliklerin uyguladıkları ahlâkî, siyasî, iktisadî, felsefî prensipler anlamına gelen ahilik, toplumun birliğini, refahını, sosyal düzenini sağlayan ve halkın maddî, manevî tüm ihtiyaçlarına cevap verecek tarzda teşkilâtlanan sivil toplum kuruluşları olarak tanımlanırlar. Loncalar da ahiliğin bir devamı niteliğinde olup Fatih döneminde itibaren gelişmeye başlamıştır. Ahilik daha ziyade din eksenli esnaf örgütlenmesiyken loncada dini yön o derece baskın değildir.

Ahi birlikleri, koruyucu değerler meydana getirmek, ülke menfaatlerini korumak, birbirlerine karşı olan grupları uzlaştırmak, ve toplum huzurunun sağlanmasına yardımcı olmak amacıyla kurulmuş, üretici-tüketici, emek-sermaye, yöneten-yönetilen, toplum-birey ilişkileri açısından tüm kişi ve kurumların iyi ilişkiler içinde olmalarını ve birbirlerinin hak-hukukunu gözetmelerini sağlamak, güçlünün zayıfı ezmesine ve haksız kazanç elde etmesine engel olmak amacıyla çeşitli çalışmalar yürütmüşlerdir. Ahiliğe girmek isteyen bir genç aylarca süren bir araştırma ile ahlak ve terbiyesinden emin olunduktan sonra yapılacak bir törenle üyeliğe kabul edilirdi. Üyeliğe giren genç çıraklar, ustalarının yanında işe başlar, bazı günler genel konularda bilgi almak üzere zaviyeye giderlerdi.

Her Ahi birliği; Orta Sandığı, Esnaf Vakfı, Esnaf Kesesi veya Esnaf Sandığı denilen, karşılıklı yardımlaşma ve sosyal güvenlik sandıkları teşkil ederlerdir. Teşkilat bu yardım sandıkları vasıtasıyla üyelerine mali olarak destek sağlardı. Gerek görülen tüm harcamalar yapıldıktan sonra sandıkta kalan paralar esnafa kredi olarak verilir, böylece esnaf tefecilerden korunurdu. Ayrıca, tüm farklı meslek gruplarına ait, Orta Sandıkları birbirlerinden borç alıp-vererek yardımlaşmanın ve dayanışmanın en güzel örneklerini verirlerdi. İdare Kurulu denilen birim, esnafın eğitimi, denetimi, rütbe tesbiti, gelir-giderlerin yönlendirilmesi, üretilen mal ve hizmetlerin kalitesinin denetimi, meydana gelebilecek sorunların çözülmesi gibi fonksiyonlar icra ederdi.

3.1.2. Günümüz Sivil Toplum Kuruluşları

Günümüzde ekonomi alanında faaliyet gösteren çok sayıda resmi ve yarı resmi kuruluşun yanında tamamen sivil özellik taşıyan onlarca birlik ve kuruluş bulunmaktadır. Daha ziyade mensuplarının ekonomik çıkarlarını amaçlayan bu kuruluşlardan bazılarının on dört asırlık İslam mirasına sahip çıktıkları ve misyon-vizyonlarını dinî/ahlakî referanslara göre belirledikleri görülmektedir. Sadece üye sayısını arttırmak ve üyelerinin salt çıkarlarını gütmek yerine, daha ilkeli bir duruş sergileyerek, üyelerinin seçiminden onları takip etmeye, onları eğitmekten gerektiğinde üyelikten çıkarmaya kadar bir marka olacak, onlar için ciddi ve inandırıcı bir referans olacak sivil toplum örgütü ise yok denecek kadar azdır. Üyelerinin iş ahlakına sahip, ticari ilişkilerinde İslam'ın prensiplerine harfiyen uyan kişiler olduğu yönünde tam anlamıyla güven veren STK'ların artması halinde İslam bankalarının güvene dayalı finansman yöntemlerini daha fazla uygulamaları, kanaatimizce mümkün olacaktır. Misyon ve vizyonları açısından bu bağlamda rol üstlenebileceğini düşündüğümüz iki örnek STK üzerinde kısaca duralım.

Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği (MÜSİAD)

1990 tarihinde kurulan MÜSİAD, kendisini şu şekilde tanımlamaktadır: “Hakkın ve hukukun, adaletin ve eşitliğin, barışın ve güvenin, refahın ve mutluluğun sağlandığı; tarihe ve topluma mal olmuş mahalli ve evrensel değerlerin korunduğu, gözetildiği; kendi içinde bütün, bölgesinde etkin, dünyada saygın bir Türkiye için yola çıkan hassasiyet sahibi iş adamlarının kurduğu bir oluşumdur. Açıktan olmasa da İslamî ilke ve prensiplere referanslarda bulunan MÜSİAD, hedeflerini Kişisel Gelişim, Kurumsal Gelişim, Sektörel Gelişim ve Toplumsal Gelişim olmak üzere beş başlıkta toplamıştır. Bu ilke ve prensipler göz önüne alındığında MÜSİAD'ın güvenilir girişimcilerin bulunması/yetiştirilmesi noktasında aktif bir rol üstlenmesi kanaatimizce mümkündür. Zira Kişisel Gelişim (İnsan Unsurunun Geliştirilmesi) başlığı altında şunlar zikredilmektedir: İşadamlarının ve istihdam ettikleri elemanların kişisel donanımlarını arttırmak, onların, sanayinin ve ticaretin tüm fonksiyonları bakımından, daha olumlu ve verimli insanlar haline gelmesine katkıda bulunmak ve iç derinliği olan, kişisel ve meslekî açıdan yetişmiş, dayanışma nosyonuna sahip nitelikli bir insan topluluğunu ortaya çıkarmak. Ayrıca Kültürel Gelişim (Değer Ölçülerinin Geliştirilmesi) başlığı altında ise şunlar geçmektedir; İş

dünyasının yatay ve dikey boyutlardaki tüm kesimlerini kuşatan geniş bir yelpaze içinde; kişisel, kurumsal, toplumsal, evrensel düzeydeki tüm kazançları ve kayıpları aynı eksen üzerinde ele alan bir anlayışla, toplumumuzun geçmişten bugüne getirdiği kültürel ve manevi değerlerle beslenmiş, ortak bir iş ahlakının ve örnek bir işadamı yahut işletme modelinin oluşmasına, gelişmesine katkıda bulunmak.

Anadolu Aslanları İşadamları Derneği (ASKON)

1998 yılında kurulan ve “haklı zenginlik”, “marufun egemenliği” gibi sloganlarla faaliyet gösteren ASKON, 1071’den başlayıp bugünlere gelen adalet hükümlerine referans yapmaktadır. ASKON, misyonunu şu şekilde belirlemiştir: Üye işletmelerin ve ülkemizin rekabet gücünü arttırmak, haksızlıkların giderilmesi mücadelesi vermek ve iktisadî hayatın ahlaki temelde şekillenmesine katkıda bulunmak. Vizyonu ise şu şekildedir: Üyelerinin kurumsal altyapılarını güçlendirmek, üyeleri arasındaki sosyal, ticari ve milli şuuru geliştirmek, aynı misyonu paylaşan ulusal ve uluslararası kuruluş ve müteşebbislerle sağlıklı ilişkiler kurmak, iş çevrelerinin yararlanmasını sağlayacak platformlar ve fırsatlar oluşturmak, işbirliği alanları ve projeleri üretmek, ülkemiz ekonomisi ve müteşebbislerinin ulusal ve uluslararası alanda en güçlü ve ilk akla gelen temsilcilerinden olmak ve ekonomide ahlak ilkelerini öncelemek. Bütün bu ilkeler İslamî bankacılığın temelini oluşturan ve güvene dayalı bir finansman yöntemi olan mudârabenin daha etkin bir şekilde uygulanmasına katkı sunabileceği kanaatindeyiz.

STK’ların bu sürece dahil olmasının çok kolay olmadığı ve iki bağımsız kurumun entegrasyonunun ve işleyişinin bazı zorlukları beraberinde getirebileceği açıktır. Ancak güvenilir insan modelinin geliştirilememesi halinde, İslamî bankacılığın konvansiyonel bankacılığa alternatif olması mümkün olmayacaktır. Biz bu çalışmamızla bu entegrasyonun veya en azından eşgüdümlü çalışmanın zamanla gerçekleşebilmesi için daha çok kişinin îmal-i fikirde bulunmasına ve tarafların bu konuyu ciddi bir şekilde masaya yatırmalarına vesile olmayı amaçlamaktayız. Bu konudaki düşüncelerimiz ise kısaca şu şekildedir:

3.1.3. Sivil Toplum Örgütlerinin İslamî Bankacılığa Entegre Edilmesi veya Eşgüdümlü Çalışmaları

Her geçen gün gelişmesine rağmen meşruiyeti etrafındaki şüphelerden tam anlamıyla kurtulamayan İslamî bankacılığın, hem bu şaibeden kurtulması

hem de faizci bankacılığa gerçek bir alternatif olması, İslam toplumlarının ekonomilerini İslamî referanslara göre düzenlemesi ile ancak mümkün olacaktır. Birçok kurum ve müessese gibi İslamî bankaların buldukları toplumun bir aynası olduğu unutulmamalıdır. Toplum ne kadar İslamî prensiplere göre hayatını tanzim ediyorsa, o toplumdaki kurum ve kuruluşlar da aynı şekilde ona göre yapılanacaklardır. İslamî bankaların niçin mudâربه finans yöntemi yerine murâbaha, icâre ve son zamanlarda gelişen sukûk yöntemlerine sıkışıp kaldığını anlamak için, toplumdaki hâkim ekonomik anlayış ve tutumlara bakmak yeterlidir. Gerçek bir İslamî bankacılık, İslamî ilke ve prensipleri tam anlamıyla benimsemiş yatırımcı ve girişimcilerin olduğu toplumlarda ancak oluşacaktır. Buna göre İslamî bankacılığın önündeki en büyük engel, insan unsurunda yatmaktadır. Yüzyıllar boyunca başarılı bir şekilde uygulanan mudârabenin günümüzde işlevsiz kalmasının en önemli sebebi de, Müslüman toplumların sekülerleşme yönünde yaşadığı değişimdir. Sosyolog Tönnies'in cemaat/cemiyet ayrımı bu değişimi özetler mahiyettedir. Ona göre, endüstrileşme ve kentleşme ile birlikte büyük bir toplumsal değişim ve dönüşüm yaşanmıştır. Tarım toplumlarındaki geleneksel yaşam tarzı ile kentsel modern yaşam tarzını zıt toplumsal ilişkiler olarak kavramsallaştıran Tönnies, cemaat/cemiyet kavramlarıyla endüstrileşme, kentleşme ve ticaretin artması sonucunda insanların ihtiyaç ve taleplerinin değişerek cemaatlerin zayıflamaya başladığını ve giderek bireysel çıkarların ön planda olduğu toplumlara dönüştüğünü ifade etmektedir. Cemiyetleşmiş toplumlarda, yüz yüze ve gayri resmi ilişkiler yerine, yasama tarafından hazırlanan yazılı normların belirlediği sözleşmelere dayalı resmi ilişki modelleri hakimdir. Bu değişim Tönnies'e göre bireylerin iradelerinin doğal/fitri iradeden rasyonel iradeye doğru dönüşmesini beraberinde getirmiştir.

Günümüz toplumlarını oldukça güzel ortaya koyan Tönnies'in belirttiği bu değişimi ve dönüşümü geriye döndürmek ne mümkün ne de gerekli olduğuna göre; yapılacak şey, cemiyet toplumlarında yaşayan bireylerin cemaat toplumlarında yaşıyormuş gibi doğal/fitri davranışlar ortaya koymasını sağlamaktır. Yani sadece bireysel kârlılığını ve çıkarlarını düşünen bireyler yerine tüm toplumun menfaatini düşünen, fitrat dini olan İslam'ın belirlediği, dürüstlük, diğergamlık, tokgözlülük, cömertlik gibi ilkelerin ekonomiye yeniden hakim olması için gayret gösterilmesi gerekmektedir. Nihayetinde toplumdaki tüm fertlerin bu özelliklere sahip olması amaçlansa da, en azından ekonomide varlığını hissettirecek sayıda İslamî ilkelere bağlı

işadamaı, girişimci, esnaf ve çalışanın oluşturulması gerekmektedir. Bu çerçevede İslamî referanslara bağlı girişimcilerin bulunup/yetiştirilip İslamî bankacılığın önünün açılması noktasında STK'ların önemli bir rol üstlenebilmesi kanaatimizce mümkün hatta zorunludur. Bu rolün mahiyeti ve boyutu üzerinde farklı alternatifler ileri sürülebilir. Bizler reelden ideale doğru STK'ların İslamî bankacılıkla eşgüdümlü çalışmalarının hatta entegrasyon sürecinin şu adımlarda yürütülebileceği düşüncesindeyiz:

(i) STK'ların Güvenilir Girişimcilerin Bulunması/Yetiştirilmesi Sürecine Dahil Olması:

İslamî bankaların topladıkları mevduatlar, İslam hukukuna göre emanet hükmündedir. Bu emanetleri ehil olan kişilere ulaştırmak ise İslamî bankaların en önemli görevidir. Güvenilir girişimcilerin bulunması/yetiştirilmesi ise şu anki yapıları itibariyle İslamî bankacılığın üstesinden gelebilecekleri bir iş değildir. Bu süreçte İslamî bankalar, kendileriyle eşgüdümlü çalışabilecek sivil toplum kuruluşlarından yardım alabilirler. Tabiri caizse gıda sektöründe olduğu gibi finans sektöründe de sertifikasyon anlamına gelecek şekilde kişilerin “finanse edilmesi helal olan girişimci”, veya “güvenilir girişimci” şeklinde bir sertifikanın verilmesi anlamına gelmektedir. Tarihte ahiliğin, günümüzde de Risk Sermayesi şirketlerinin yaptığı gibi, bunun için girişimcinin çok sıkı bir değerlendirme sürecinden geçirilmesi gerekmektedir. Ülkemizdeki bazı kötü tecrübeler, bu sıkı güvenilirlik testinden geçirilmeyen kişilerin güvene dayalı yollarla finanse edilmesi halinde yatırımların çoğunlukla zararlı sonuçlandığını göstermektedir. Zira bu finansman yönteminde asıl risk, insan unsurunda yatmaktadır.

Mudârabe esas itibariyle karşılıklı güvene dayalı bir finans yöntemi olduğu için, işletmecinin kazanç elde edemediği yönündeki beyanına karşılık, sermayedarın (İslamî bankanın), uğradığı zararı karşılayacak herhangi bir yol yoktur. Bundan dolayı, girişimcinin çok sıkı şekilde güvenilirlik testinden geçirilmesi ve referanslarının ciddi ve inandırıcı olmasını gerekmektedir. Buna göre STK, kendisiyle eş güdümlü çalıştığı İslamî bankaya yönlendireceği girişimcileri uzun süreli ve çok boyutlu olarak değerlendirmeli ve belki bir puanlama yoluna gitmelidir.

(ii) STK'ların Finanse Edilen Girişimin Faaliyetlerini Takip Etmesi:

STK'ların aktif rol alabileceği ikinci adım, güvene dayalı yöntemlerle finanse edilen kişilerin faaliyetlerini kontrol altında tutmasıdır. Zira şuan ki yapıları itibarıyla İslamî bankaların işletmeleri denetlemesi mümkün görülmemektedir. Banka sadece girişimciye fon aktarmak ve ödemelerini takip etmekle yetinmektedir. Bu asimetrik bilgi durumu, daha önce de ifade ettiğimiz gibi kredi verilen kişinin izlenmesi (kredi izleme), sözleşmedeki yükümlülüklerle uyup uymadığının denetlenmesi bankalara oldukça maliyet getiren bir süreç olduğu için mudâra modelinin uygulanabilirliğini zorlaştırmaktadır. Murâba gibi diğer finansman yöntemlerinde kişi/firma zarar etse bile kredinin geri ödemelerini yapmakla yükümlüken, mudâra yönteminde ticari riskin sorumluluğu firmaya yüklenmemektedir. Bu ise yatırımcının ciddi bir riski göze alması anlamına gelmektedir. Bu riskin minimize edilmesi veya ciddi zararların öngörülerek engellenmesi için bankacılığa entegre olmuş STK'ların, yatırımın her aşamasına müdahil olması, hatta sermayenin kontrollü olarak aktarılmasını sağlaması mümkündür. Bu süreçte rol alacak STK'ların bunun gibi zor bir görevi yerine getirebilmesi için yeniden yapılanmaları ve belki de sektörel bazda denetleme birimlerini oluşturmaları gerekmektedir. Bu rolü üstlenen STK'ların kazancının ne olacağı sorusu akla gelebilir. Birinci ve ikinci aşamalarda rol alan STK'ların en büyük kazancı mensuplarının finanse edilerek desteklenmesini sağlamış olmalarıdır. Ayrıca bankalar nezdindeki itibarına göre üye sayılarının artması ve onlardan aldıkları aidatlarla daha güçlü bir hizmet alanı oluşturarak İslamî bir ekonomik düzenin oluşmasına katkı sunmuş olmalarıdır. Bu ise çok büyük kazanım anlamına gelmektedir.

(iii) STK'ların Kâr ve Zarar Sürecine Dahil Olmaları:

STK'ların bu süreçte oynayacakları en etkin rol, kanaatimizce onların kâr ve zarar sürecine dahil olmalarıdır. Bu durum hem onların bankalar nezdindeki inandırıcılığını arttıracak hem de üstlendikleri rolün gereğini daha ciddi ve profesyonel şekilde yapmalarını sağlayacaktır. STK'ların kâr ve zarar sürecine dahil olması, İslamî bankacılığın yeniden yapılanması anlamına gelmektedir. Birçok araştırmacının da ifade ettiği gibi bu durum, mudâra modelinin tarihteki basitliğinden uzaklaştırılarak daha kapsamlı ve koordineli bir finans modeli haline getirilmesi anlamına gelmektedir. STK'ların kâr/zarar sürecine katılması, banka ile girişimci arasında yeni bir unsurun devreye girmesi demektir. Bu durumda STK, her iki tarafa karşı bazı hak ve

sorumluluklara sahip olacaktır. STK, girişimci açısından yatırımcı (rabbul-mal) gibi bir rol üstlenirken, banka ve mevduat sahipleri açısından girişimci (mudârib) gibi hareket eder. Klasik İslamî bankacılıkta yatırımcı (mûdi/banka) tamamen pasif bir role sahipken bu yeni yapılanmada STK aracılığıyla yatırımcı daha aktif olacaktır. Bu şekilde mudârabe ortaklığında iki tarafın yönetim içinde olduğu bir yapı ortaya çıkacaktır.

STK'ların dahil olduğu bu yeni İslamî bankacılık modelinde yatırımcı sadece finansman sağladıktan sonra geri çekilen taraf olmayıp, sermaye sağladığı girişimciyi yakından izleyen ve gerektiğinde ona teknik yardım sunabilen, sermaye akışını kontrol eden taraf olmaktadır. Bunun dolayı finanse edilen girişimlerin başarılı olması için işletme fonksiyonları ve ilgili sektör üzerine bir teknik know-how zinciri teşkil edecek şekilde işten anlayan uzman bir ekip oluşturacaktır. Böylece STK, günümüzdekinden farklı olarak Risk Sermayesi şirketi gibi bir fonksiyon icra ederek özel bir amaç için tesis edilmiş uzman bir yatırım finansman kuruluşu gibi çalışabilecektir. Bu noktada öne çıkan en önemli fark ise STK'nın sermayeyi kendi bütçesinden değil, İslamî bankacılık aracılığıyla temin etmesidir.

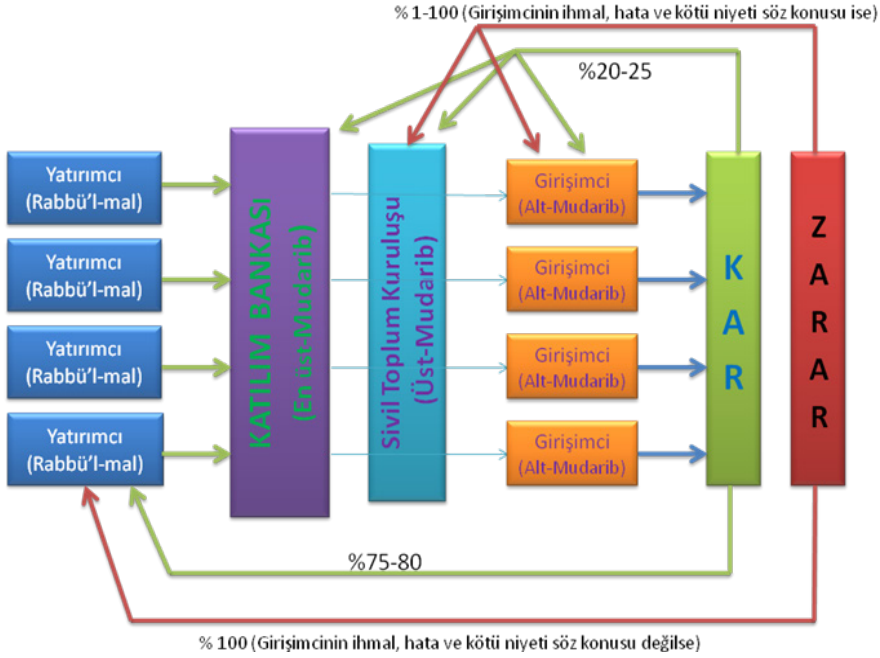
Klasik mudârabe ortaklığında olduğu gibi, mudârib (işletmeci/girişimci) elde ettiği sermayeyi daha kârlı olacağını düşündüğü bir başkasına (alt-mudârib) da kullanabilir ve kendisi üst-mudârib durumuna geçer. Bu durumda üst-mudârib olan kişi yatırımcıya (rabbul-mal) karşı sorumlu olur ve ortaya çıkan zarara ortak olduğu gibi kâra da müstahak olur. STK'ların dahil olduğu yeni İslamî bankacılıkta, kâr-zarar sürecine dahil olan STK, üst-mudârib olan İslamî bankanın altında, asıl mudâribin (girişimcinin) de üstünde bir konumda olacaktır. Bu yeni yapılanmaya göre roller şöyle olmaktadır:

Mevduat sahipleri/yatırımcılar	Rabbul-mal
İslamî Banka	En üst-mudârib
STK	Üst-mudârib
Girişimci/işletmeci	Mudârib

Bu yeni modelde STK'ların ahilik ve lonca uygulamalarında olduğu gibi üye sayısına ve ihtiyaçlara göre büyüklükleri değişebilen bir bütçeye sahip olmaları gerekmektedir. Referans oldukları yatırımlardan elde edecekleri gelirlerle de daha sağlam bir ekonomik yapıya kavuşacak olan STK'ların referans oldukları girişimcilerin suiistimal, ihmal ve hatalarından kaynaklanan zararlarını ise girişimci ile birlikte STK kendi bütçesinden

karşılacaktır. İslamî Bankacılık ve STK'lar açısından öngördüğümüz bu yapısal değişim ve dönüşümün ise uzun bir süreç alacağı kuşkusuzdur.

Tablo 2: STK'ların Dahil Olduğu Yeni İslamî Bankacılıkta Yapılanma Şeması

Sonuç

Murâbaha, icâre ve sukûk gibi, eşyaya dayalı finans yöntemlerine sıkışıp kalmış İslamî Bankacılığın, parayı eşya gibi satan konvansiyonel/faizci bankacılığa gerçek bir alternatif olabilmesi, onun güvene dayalı finansman yöntemlerini güncelleyerek yeniden aktif hale getirmesine bağlıdır. Mudârebe gibi güvene dayalı finansman yöntemlerinin dünyada % 4'ün, ülkemizde ise %1'in altında olması Müslüman ülkelerde ciddi bir güven sorunu olduğunu göstermektedir. Müslüman toplumların yaşadığı şehirleşme/ sekülerleşme sürecinde ortaya çıkan bu güven krizinin en azından kısa vadede tamamen ortadan kaldırılması mümkün olmasa da, güvenilir ve yetkin girişimcilerin bulunması/yetiştirilmesi ile bu güven krizinin finans sektöründeki etkileri kısmen ortadan kaldırılabilir. Tarihteki başarılı sivil toplum örgütlerinden hareketle İslamî referanslara sahip ekonomi alanında faaliyet gösteren bazı günümüz Sivil Toplum Kuruluşlarının (STK) İslamî bankacılığa entegre edilmesi veya en azından onlarla eşgüdümlü çalışmalarının sağlanması gerekmektedir.

STK'ların bu sürece dahil olmasının çok kolay olmadığı ve iki bağımsız kurumun entegrasyonunun bazı zorlukları beraberinde getireceği açıktır. Ancak birbirini tamamlayan üç ayrı adımda bu entegrasyonun sağlanması bu zorlukların aşılmasında yardımcı olabilecektir.

Başta mudârabe olmak üzere güvene dayalı finansman yöntemlerinin daha yaygın hale getirilmesi için STK'ların gıda sektöründe olduğu gibi finans sektöründe de sertifikasyon anlamına gelecek şekilde kişileri “finanse edilmesi helal olan girişimci” veya “güvenilir girişimci” şeklinde vasıflandırmalar yapması gerekecektir. Bu süreçte suiistimallerin önüne geçilmesi için İslamî bankalar, muhatap olarak kabul edeceği STK'ya ön değerlendirmeden geçirmesi ve zamanla yozlaşmanın olmaması için tedbirler alması gerekmektedir.

STK'ların bu süreçte üstlenebilecekleri roller, kolaydan zora, reelden ideale doğru şu şekilde sıralanabilir: 1- Güvenilir Girişimcilerin Bulunması/Yetiştirilmesi Sürecine Dâhil Olmak. 2- Finanse Edilen Girişimin Faaliyetlerini Takip Etmek. 3- Kâr ve Zarar Sürecine Dâhil Olmak.

STK'ların en etkili olacakları rol ise kanaatimizce sonuncusudur. Bu durum hem onların bankalar nezdindeki inandırıcılığını arttıracak hem de üstlendikleri rolün gereğini daha ciddi ve profesyonel şekilde yapmalarını sağlayacaktır. STK'ların kâr ve zarar sürecine dâhil olması, İslamî bankacılığın yeniden yapılanması anlamına gelmektedir. STK'ların dahil olduğu bu yeni İslamî bankacılık modelinde yatırımcı sadece finansman sağlamakla sınırlı olmayıp, fon sağladığı girişimciyi yakından izleyen ve gerektiğinde ona teknik yardım sunabilen, sermaye akışını kontrol eden taraf olmaktadır. Bunun dolaylı STK, finanse edilen girişimlerin başarısı için işletme fonksiyonları ve ilgili sektör üzerine bir “know-how zinciri” oluşturacak şekilde işten anlayan uzman bir ekip oluşturması gerekecektir.

STK'ların bu sürece dahil olmasının çok kolay olmadığı ve iki bağımsız kurumun entegrasyonunun ve işleyişinin bazı zorlukları beraberinde getirebileceği açıktır. Ancak güvenilir girişimci modelinin geliştirilememesi halinde, İslamî bankacılığın konvansiyonel bankacılığa alternatif olması mümkün olamayacaktır. Biz bu çalışmamızla bu entegrasyonun veya en azından eşgüdümlü çalışmanın zamanla gerçekleşebilmesi için daha çok kişinin îmal-i fikirde bulunması ve tarafların bu konuyu ciddi bir şekilde masaya yatırmaları gerektiğine dikkat çekmeyi amaçladık.

Kaynakça

- Bauman, Zygmunt, Küreselleşme, Çev: Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yay. İstanbul 1999.
- Bayındır, Servet, “Bir Finansman Yöntemi Olarak Kullanılan Sermaye Ortaklığının İslâm Hukuku Açısından Değerlendirilmesi”, Usûl Dergisi,, III, 1, s. 139-157.
- Bayram, Selahattin, “Osmanlı Devleti’nde Ekonomik Hayatın Yerel Unsurları: Ahilik Teşkilâtı ve Esnaf Loncaları”, İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2012, XXI, ss. 81-115.
- Beşkardeşler, Halil, Türkiye’de ve Dünyada Risk Sermayesi, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2010, s. 30-57.
- Çağlar, Esen,
http://www.tepav.org.tr/tr/blog/s/5273/Turkler+neden+birbirine+guvenmez_+ (Erişim 15 Kasım 2015).
- Çizakça, Murat, İş Ortaklıkları Tarihi, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1999.
- Döndüren, Hamdi, Ticaret Rehberi, Erkam Yay., İstanbul 2001.
- Er, Bünyamin, Yunus Emre Şahin, Mesut Mutlu, “Girişimciler İçin Alternatif Finansman Kaynakları: Mevcut Durum ve Öneriler”, Uluslararası Ekonomi ve Yenilik Dergisi, I, 1, ss.31-54.
- Gül, Ali Rıza, “Faizsiz Bankacılığın Dini Temeli Açısından Mudârabe ile Selef Yöntemlerinin Mukayesesi”, AÜİFD, XLVI, 1, ss. 43-83.
- Hizmetli, Mustafa, Endülüs’te Hisbe Teşkilâtı, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2011 Ankara.
- İbn Temiyye, Bir İslam Kurumu Olarak Hisbe, İnsan Yay., 2001 İstanbul.
- Kumaş, M. Salih, “Bir Finansman Yöntemi Olarak İş Ortaklığı Uygulaması (Mudârabe-Commenda Karşılaştırması)”, UÜİFD, XV, Sayı: 1, ss. 369-383.
- Kumaş, Mehmet Salih, “Faizsiz Bir Finans Yöntemi Olarak Venture Capital Sistemi ve İslam Bankacılığı İle Mukayesesi”, UÜİFD, XVI, 1, ss. 279-298.

- Kuzu, Tayfun Deniz, “Finansman Yöntemi Olarak Risk Sermayesi”, Yönetim ve Ekonomi Dergisi, XI, 2, ss. 142-153.
- Orman, Sabri, Özek, Tevfik, (Edit.), Mukayeseli Hukuk ve Uygulama Açısından İşçi-işveren Münasebetleri, (yay. haz., (İslamî İlimler Araştırma Vakfı), İlmî Neşriyat, İstanbul 1990.
- Polat, Ali, Finansal Yenilik ve Açılımları ile Katılım Bankacılığı, Erkam Matbaası, İstanbul 2009.
- Savaşan, Fatih, Saraç, Mehmet, Dindar/Muhafazakâr İşadamları Perspektifinden İslam Ekonomisi ve Katılım Bankacılığı, (PESA Kasım 2013 Raporu)
- http://www.tkbb.org.tr/Documents/Arastirmaveraporlar/pesa-islam_ekonomisi_rapor.pdf
- Şencan, Hüner (Edit.), İş Hayatında İslâm İnsanı (Homo Islamicus), İslâmî Duyarlılıkla Yönetilen Firmalarda Örgütsel Davranış Biçimleri, Müsiad Araştırma Raporları: 9 Aralık 1994
- Tekbaş, Mehmet Şükrü, İslamî Finans Kavramı, Ürünler, Dünyada ve Türkiye’de Gelişimi ve Geleceği, (SERPAM Araştırma Notları), Mayıs 2013 İstanbul, http://serpam.istanbul.edu.tr/wp-content/uploads/2012/09/Islami_Finans.pdf (03.09.2015).
- Zaim, Sabahattin, İslâm-İnsan-Ekonomi, Yeni Asya Neşriyat, 2. Baskı, 1995, İstanbul.